

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПРОФИЛ НА ПРАВОСЛАВНО ХРИСТИЯНСКИТЕ БРАТСТВА В СТАРОЗАГОРСКА ЕПАРХИЯ

Николай Атанасов

SOCIO-ECONOMIC PROFILE OF THE ORTHODOX CONFRATERNITIES IN STARA ZAGORA DIOCESE

Nikolay Atanasov

Abstract: *The study focuses on the foundation and functioning of the Christian Orthodox societies in Stara Zagora diocese. It reveals the financial functions of the confraternities, determined by the enlightening and charitable objectives of the organization and the social stratification of the members.*

The main revenue entries of the associations are being considered, formed by membership dues, sale of religious objects and literature, members' legacies, revenues from lotteries and dinners, from interests in various credit institutions. The financial success of the Orthodox confraternities contributes for conduction of a beneficial social activity expressed in two directions – social and educational.

Key words: *Orthodox Christian confraternities, church economics, social affairs, charitable funds.*

Началото на православните християнски братства в Старозагорска епархия е положено през 1905 г. В Чирпан се създава братството „Св. Дух“, основано от иконом Георги П. Стойков, както и това в Нова Загора. През 1910 г. се учредява братство и в Стара Загора, но ефективната работа започва едва след войните за национално обединение. Не само разрухата на войната забавя развитието на отделните структури, ами и фактът, че въпреки учредяването им от свещеници основната работа се извършва от миряни [Димитрова, С. 2003, с. 47]. Дейността се регламентира официално с „Устав за уредба и ръководство Православните Добротворно-Просветни Братства в България“, който е изготвен през 1919 г. и е утвърден четири години по-късно. Според регламента в митрополитския град на всяка епархия трябва да се уреди по едно свещеническо братство. Членовете на братството трябва да бъдат от средите на духовенството, светско или манастирско, действащо и пенсионирано от съответната епархия [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 27, л. 2]. Целите на братствените организации са свързани с грижата за религиозно-нравственото състояние на миряните чрез изнасяне на лекции и разпространение на подходяща литература и грижата за

материалното положение на собствените членове и миряните от епархията [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 27, л. 2].

Управителният орган се състои от председател, подпредседател, секретар, касиер и двама съветници. Братството се председателства по право от епархийския архиерей или негов заместник, а останалите членове се избират с тайно гласуване или пълно вишегласие (50+1). Членовете се избират от градските свещеници [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 27, л. 3.], като важен момент в подбора е избраните да са членове на православната църква, да се отличават с правверни християнски мисли, точно да съблюдават предписанията в църковния ред, да имат добродетелен и благочестив живот и да са с добро име в обществото.

Издръжката на братствените съюзи се състои от различни пера. Едно от тях е членският внос, който е фиксиран на 20 лв. за всеки член на съответното сдружение. Пет лева от сумата остават за нуждите на братствената организация, а петнадесет лева чрез Св. Синод отиват в Българска народна банка за образуване на фонд. Също така се предвиждат приходи от волни пожертвования и от продажби на книги или от друго предприятие на братството [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 27, л. 2]. Подем настъпва през 1926 г., когато се координира дейността в Съюз на православните християнски братства. Седалище на организацията става Стара Загора, а печатен орган е сп. „Християнка“. Православните християнски братства постигат висока ефективност, най-вече в социалното дело. Към края на 30-те години на ХХ в. са създадени 774 братства с 39 922 членове, като до 1945 г. техният брой достига над 1000, а членовете им са около 50 000 [Горанова, Д. 2010, с. 302]. До 1926 г. са регистрирани 23 православно-християнски братства (ПХБ) в Старозагорска епархия, а към 1937 възлизат на 127 организации, разпределени, както следва, в съответните наместничества: Стара Загора – 35, Казанлък – 23, Нова Загора – 22, Харманли – 16, Свиленград – 8 [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 3, а. е. 3, л. 35].

По-пълни социално-икономически данни за развитието на ПХБ в Старозагорска епархия са запазени от 30-те и 40-те години на ХХ век. В периода 1932–1933 г. благотворителните заведения се поддържат от чирпанските и казанлъшките братства. В Чирпан функционира сиропиталище с отдел старопиталище – 40 сираци и 9 старци [ДАСЗ, 407 К, оп. 3, а. е. 3, л. 35]. Към 1927 г. приютените деца са 120 от различни краища на България. Към сиропиталището е уредено училище, в което в начално образование се обучават 30 деца, а 17 – в прогимназията. Децата се обучават от един учител възпитател [Отчет на Старо-Загорската Комисия..., с. 187]. През 1934 г. в старопиталището са регистрирани 16 души, а през 1936 г. броят им е 12 [Отчет на Съюза „Обществена подкрепа“..., с. 56]. За 1936 г. сиропиталището регистрира приход от 71 000 лв., който се формира от следните пера: лични средства 6000 лв., 10 000 лв. от бюджета на общината, от фондовете на общественено подпомагане на общината,

областта или министерството 30 000 лв. и от Съюз за обществена подкрепа 25 000 лв. Разходите за същата година са 26 775 лв. Видно е, че остават средства, които се акумулират в различни предприятия. Общата сума, която се начислява към 1936 г., е и актив на сиропиталището възлиза на 965 335 лв. Тези пари са разпределени в касата на институцията, в банкови влогове за олихвяване и др. Освен посочената сума е изведена и наличността на недвижимото имущество, която възлиза на 420 000 лв., а движимото имущество е оценено на 254 027 лв [Отчет на Съюза „Обществена подкрепа“..., с. 58].

През 1942 г. Чирпанското братство наброява 320 души и успява да издържа 70 питомци, разходите за които възлизат на 700 000 лв. За посочената година в касата постъпват 989 421 лв. Приходите не се формират само от стопанска инициатива, а и от различните структури за обществени грижи, влизащи в състава на Министерството на вътрешните работи и здравеопазването. Излишъците, които успява да спести братството, са използвани за олихвяване в Популярна банка, в срочен и безсрочен влог, натрупване на имущество в размер на 298 536 лв., сгради и ниви, оценени на стойност 2 396 023 лв.

Казанлъшкото братство „Божии работници“ за отчетната 1929–1930 г. се сблъсква с множество проблеми. Най-голяма трудност е справянето с материалистическия мироглед на енориашите [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 3, а. е. 3, л. 13]. Просветната дейност, която е приоритет на братството, е незадоволителна поради липсата на лектори. Тази задача е от най-важните за братството, защото тя има за цел да сплотява постоянната членска маса, която наброява 160 души, участват ученици от местната прогимназия, но остават необхванати подрастващите гимназисти, които имат най-голяма нужда от духовна храна и възпитание [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 3, а. е. 3, л. 14]. Основно с изнасянето на лекции се занимава председателят на братството и епизодично се включват митрополит Павел, епископ Андрей и проф. Христо Димитров. Правят се опити да се ангажират братствените членове с лекторска работа, но основните усилия се насочват към привличането на учители, на които, за да се задържат, им е определен 15 лв. премия [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 3, а. е. 3, л. 17].

Братството поддържа приют „Св. Апостол Павел“ чрез организирано стопанство, което за периода 1929–1930 г. включва в една подарена крава, пчели и свине. От това стопанство пчелите дават около 70 кг мед на стойност около 3000 лв., продадените свине – 7000 лв., а млякото от кравата се използва за приюта и около 150 лв. се дарява на местната болница. Към тези приходи трябва да се добави доход от 12 000 лв. от зеленчуковата градина [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 3, а. е. 3, л. 17]. Разходите на заведението за 1932–1933 г. са в размер на 36 648 лв. [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 3, а. е. 3, л. 36]. През 1934 г. са регистрирани 8 питомци, а през 1936 г. те наброяват 30. Видимо е, че братството „Божии работници“ успява да реализира доста по-голям приход от стопанска дейност в размер на 29 385 лв. Към общия приход, който възлиза на 199 385 лв., трябва да прибавим

и 10 000 лв. от бюджета на общината, касата за общественно подпомагане на общината 160 000 лв., но липсват средства от Съюз „Обществена подкрепа“, въпреки че братството е член на фонда за общественно подпомагане. Разходите на старопиталището за разглежданата година възлизат на 220 395 лв., които явно не достигат, за да се балансира бюджетът. Не може да говорим за затруднено финансово положение, понеже е видно, че институцията разполага с активи в касата и в банката на стойност 395 037 лв., в недвижимо имущество 500 000 лв. и в движимо имущество 92 000 лв. През 1942 г. Митко Папазоглу подарява свой имот, в който се открива старопиталище. В него са настанени 34 души, от които четирима се издържат за сметка на техните близки, двама от общините, 17 за сметка на областна служба за общественно подпомагане като се има предвид, че издръжката на един човек е 600 лв. на месец. Приходите на старопиталището за 1942 г. възлизат на 332 996 лв., а разходите – на 286 294 лв. С времето братството успява да натрупа актив от 122 609 лв., инвентар на стойност 100 000 лв., 17 900 лв. в продукти, приход от пчели 4000 лв. [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 138].

Членската маса на братството „Божии работници“ се състои предимно от жени, но събирането на членския внос е незадоволително, понеже липсва съвестност при плащане. Поради тази причина член, който не внася вноски повече от една година, се освобождава от братството. Съществува и званието „почтени членове“, които имат големи морални заслуги към дружеството или са внесли наведнъж сума най-малко 1000 лв. помощ [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 3, а. е. 3, л. 18]. Основната членска маса се състои от действителни членове, които се задължават да посещават всички неделни и празнични богослужения, дружествени събирания и беседи [Грозданова, Л. 2014, с. 187]. Като цяло в България преобладават жените в братствените събирания. Това се определя до голяма степен от вижданията на братствените духовници по отношение ролята на жената в обществото. В статии като „Ролята на жена в семейството и обществото“ се изтъква активната роля на жената в науката, изкуствата и социалния живот наред с мъжа, но без тя да пренебрегва основната си роля в семейството – да възпитава децата, като по този начин заздравява основите на обществото [протоиерей Икономов, П. 1933, с. 55].

С течение на времето православните християнски братства създават все по-гъста мрежа в Старозагорска епархия. Наред с религиозно-просветната работа се развива и социалната дейност чрез натрупване на братствени капитали. Положителен баланс имат и по-малките сдружения, като това в с. Черна гора, Чирпанско, въпреки че членската му маса брои 21 редовни и 12 нередовни братя. За 1942 г. са констатирани следните приходи и разходи, отбелязани в таблица 1. [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 11].

Таблица 1. Приходно-разходен баланс за 1942 г. на братство в с. Черна гора¹

Приход	Разход
Членски внос – 300 лв.	Просвета – 150 лв.
Помощи – 5000 лв.	Канцеларски материали – 100 лв.
Литература – 50 лв.	Спомагателна каса – 6900 лв.
Лихви – 200 лв.	Отопление – 60 лв.
Каса – 600	Непредвидени разходи – 350 лв.
Излишъци – 9490	Съюз за закрила на децата – 2190
Недобори – 200	Общо – 10 043
Общо – 21 240	

Капиталовата наличност към 1943 г. на братството възлиза на 4790 лв., 2699 лв. актив в Популярна банка, участие в местната кооперация 2091 лв. Към активите на братството са и добиви от зърнени култури в размер на 1253 кг. възлизащи на 6265 лв., които са раздадени на 14 семейства. Освен добив от зърнени култури, братството изписва и 100 т въглища, за да подпомогне най-нуждаещите се, и отпуска 4100 лв. безлихвени заеми на 5 семейства [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 10]. От изложените данни става ясно, че най-много средства се насочват към подпомагане материалното положение на местното население. За целта се използват най-вече средства, придобити от участие в кооперативното движение. На второ място, трябва да се посочат средствата от помощи, които влизат в дружеството, което показва, че то не е пасивно. И на трето място, не може да не се отбележи и активът, който се акумулира в банката, за да се задоволяват нуждите на хората в неравностойно положение и с нисък социален статус в България.

Силата на благотворителния дух се проявява и в новозагорското братство „Св. Петка“, основано през 1931 г. Трудното финансово начало на дружеството принуждава членовете да прибегват до гладуване в един ден от седмицата и да заделят пари за благотворителност. Усърдието на членовете позволява да се закрепят постепенно бюджетът и през 1942 г. да се констатира положителен баланс. Приходите възлизат на 24 216 лв., а разходите на 13 817 лв. Братството подпомага 41 семейства със сумата от 4500 лв. за текущата година, а общите спестовни авоари на дружеството възлизат на 18 267 лв. [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 171, л. 189].

Целенасочена дейност има братството „Св. Ив. Рилски“ в с. Раднево с председател протопоп Б. Минчев. За 1942 г. е регистриран приход от 790 лв., основно от членски внос и разход от 100 лв., като парите са използвани за членски внос във фондовете на Съюз „Обществена подкрепа“ [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 20]. Възможностите на сдружението не са големи, но

¹ Прави впечатление, че общите суми от начисленията за приходите и разходите на дружествата невинаги са точни, но дават добра обща картина на братствената дейност.

успява да изпълни основната си цел да извършва социална благотворителна дейност чрез подпомагане фондовете на националните съюзи.

Фондовете са една дългоочаквана регламентация на благотворителното дело в България от страна на законодателя. Съюзът „Обществена подкрепа“ е основан през 1935 г. Той е пряко проявление на Наредбата – закон за обществено подпомагане през 1934 г. Състои се от всички дружества за обществено подпомагане на лица над 18-годишна възраст, обединени от околийски клонове и от Върховните съюзи за обществено подпомагане [Отчет на Съюза „Обществена подкрепа“..., с. 68]. Членуващите към него организации могат да се възползват от касовите приходи, след като изпратят необходимите сведения за разпределение на бюджета [Отчет на Съюза „Обществена подкрепа“..., с. 10]. Дългоочакваната държавна инициатива, която трябва да поощри благотворително дело в страната, в крайна сметка обезсмисля възприетия принцип – „От народа, за народа и чрез народа“, като създава общински и областни комитети, ръководени от чиновници и издържани от събираните и отделяните средства, предвидени за благотворителност. Тази несправедливост е подробно отразена от Съюза „Обществена подкрепа“ през 1937 г. [Отчет за дейността на Съюза..., с. 55–61]. Този процес е целенасочен и в унисон с принципите на авторитарния режим, който се налага в България, и съответния стремеж за контрол от страна на държавната власт върху всички дружества и организации. Тази политика се регламентира окончателно през 1938 г. с Наредба-закон за държавен надзор върху дружествата и сдруженията, съществуващи до този момент, които се задължават да представят уставите си за утвърждаване [Дончева, Л. 2015, с. 315].

Въпреки посочените негативи на закона за социално подпомагане създадените фондове изиграват своята социална роля. През 1943 г. дейността на радневското братство се активизира забележимо. Приходите възлизат на 4000 лв., а разходите за социална дейност на 1642 лв. [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 23].

Таблица 2. Приходно-разходен баланс за 1943 г. на радневското братство „Св. И. Рилски“

Приход 1943 г.	Разход 1943 г.
Членски внос – 1000 лв.	Фонд обществено подпомагане – 50 лв.
Доброволни помощи – 2000 лв.	Закрила на детето – 50 лв.
Съюз „Обществена подкрепа“ – 1000 лв.	Съюз „Обществена подкрепа“ – 50 лв.
	Внос към Св. Синод – 32 лв.
	Абонамент за сп. „Наше дете“ – 50 лв.
	Библиотека – 200 лв.
	Наем помещение – 200 лв.
	Помощ за бедни – 1000 лв.
	Направа на един шкаф – 10 лв.

Към 1943 г. се забелязва, че православното братство започва да отделя суми за наемане на помещение, в което да се извършват събиранията на членовете, което е важно за общата мотивация на миряните. Нараства сумата за издръжка на библиотеката, което е симптом за увеличен интерес към братствената дейност, какъв е и абонаментът към сп. „Наше дете“. Подобни инвестиции са напълно основателни, като се има предвид, че от 1932 г. функционира и детско православно братство – „Св. Иван Рилски“ с 58 ученици [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 290].

Ползотворна работа извършва свиленградското братство „Св. Архангел Михаил“ под ръководството на свещ. Никола Милев. Към 1942 г. има регистрирани 101 членове, от които 94 жени домакини, трима свещеници, един чиновник и трима мъже със свободни професии [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 59]. За 1942 г. балансът на дружеството е с приход 14 462 и разход 3790 лв. [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 60]. Прави впечатление активната работа с миряните и привличането им в братствените салони. Организирант се различни форми на развлечение с цел събиране на средства за подпомагане на най-бедното население, от които идват и основните приходи на братството.

Таблица 3. Приходно-разходен баланс за 1942 г. на свиленградското братство „Св. Архангел Михаил“

Приход за 1942 г.	Разход за 1942 г.
Остатък от м. г. – 6395 лв.	Библиотека – 90 лв.
Свещи – 2577 лв.	Канцелария – 305 лв.
Членски внос – 2577 лв.	Забави и вечери – 467 лв.
Членски внос недобори – 1478 лв.	Помощи за бедни – 1200
Помощи – 0 лв.	Закупени свещи – 1600 лв.
Книги – 107 лв.	
Томбола – 3796 лв.	

На следващата 1943 г. се вижда, че средствата от томболи нарастват значително, но това се обяснява и с инвестициите, които се правят за гост-лектори, които предизвикват силен интерес сред местното население. Ефектът от тяхната дейност се проявява и в милосърдието на миряните, които започват да отделят средства за бедното население, купува се повече литература от миряните и се инвестира няколкократно повече в библиотека. Най-голямото признание за работата на дружеството е създаването и подпомагането от местното население на фонд за постройка на братствен дом.

Таблица 4. Приходно-разходен баланс за 1943 г. на свиленградското братство „Св. Архангел Михаил“

Приход за 1943 г.	Разход за 1943 г.
Свещи – 2500 лв.	Библиотека – 800 лв.
Членски внос – 1000 лв.	Канцелария – 600 лв.
Членски карти – 50 лв.	Забави – 500 лв.
Книги – 200 лв.	Съюз „Обществена подкрепа“ – 50 лв.
Фонд постройка братствен дом – 3000 лв.	Дългове – 300 лв.
Помощ за бедни – 1000 лв.	Свещи – 2000 лв.
	Резервен фонд – 1000 лв.
	Лектори – 1000 лв.

Харманлийското братство „Св. Дух“ при църквата „Св. Атанасий“ е основано на 25.12.1927 г. Членуват 132 души, от които 15 мъже. През 1942 г. са регистрирани големи приходи в размер на 125 736 лв., от които 109 197 са дарени от Иванка Иванова Попова. Понеже сдружението разполага със собствен салон за събирания и библиотека с около 250 тома литература, дарението е гласувано да се изразходва за създаването на старопиталище [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 207], а през 1946 г. се решава да се открие и детска православна християнска секция към местното училище [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 173, л. 25]. През 1944–1945 г. братството разполага с актив от 555 730 лв. за построяването на планираното социално заведение [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 171, л. 194]. Както е видно от таблица 4. както в Свиленград, така и в Харманли залагат особено на обществените прояви, с които целят да привличат повече слушатели и членове. Вложенията в подобни мероприятия имат и положителен финансов актив, от който една голяма част отива за поддържане на братството и неговите членове [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 203].

Таблица 5. Приходно-разходен баланс за 1942 г. на харманлийското братство „Св. Дух“

Приход 1942 г.	Разход 1942 г.
Членски внос – 2971 лв.	Библиотека – 300 лв.
Лихви от капиталовложения – 1359 лв.	Прислуга – 500 лв.
Дарения – 111.086 лв.	Отопление – 440 лв.
Вечеринки – 9259 лв.	Концерти – 584 лв.
Дискусии – 290 лв.	Вечеринки – 3500 лв.
Общо – 125.736 лв.	Членски внос към обществени фондове – 240 лв.
	Помощи – 3000 лв.
	Общо – 8564 лв.

Братството „Св. 40 мъченици“ при храм „Св. вмк. Димитрий“ в Стара Загора за периода 1940–1943 г. наброява около 147 души. От тях 8 мъже и 139 жени, като едва половината плащат членски внос [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 66]. Привлича внимание фактът, че близо 50% от приходите на братството се насочват към издръжка на бедните. За съжаление, обществени прояви не са регистрирани, поради военните години, но не липсват дарения от частни лица [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 65].

Таблица 6. Приходно-разходен баланс за периода 1940–1943 г. на старозагорското братство „Св. вмк. Димитрий“

Приход	1940 г.	1941 г.	1942 г.	1943 г.
Членски внос	3025	3050	1800	3000
Приходи от обществени прояви	-	-	-	-
Дарения на частни лица	1150	720	2620	800
Всичко	4280	3865	3220	4400
Разход за бедни	1780	2440	1500	3500

Доста по-активна е дейността на старозагорското братство и енорията на църквата „Св. Троица“ за 1942 г. Въпреки че изпитват финансови затруднения, духовните и мирските лица успяват да издържат дневен дом с 20–30 деца. Общата сума, необходима за обезпечаването на техните нужди, възлиза на 50 000 лева. Местната община подпомага институцията с 10 000 лева, а останалата сума идва от Съюз „Обществена подкрепа“. Освен разходите за дневния дом братството успява да подпомогне 15 бедни семейства с 5380 лв. Братството има приход от 29 338 лв. за календарната година и спестявания в БПБ, възлизащи на 60 269 лв. Активността на дружеството се изразява и в поставянето на пиеси, от които е регистриран приход от 2080 лв. и се поддържа неделно училище [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 98].

Към храм „Св. Николай“ в Стара Загора също действа православно християнско братство, състоящо се от 251 членове. И тук почти 90% от състава е женски. За 1942 г. братството успява да подпомогне със сумата 4400 лв. 21 семейства, да отдели 1000 лв. за изграждане на панорамата в Плевен и да подкрепи четири деца от колонията в Поповци [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 100]. Към 1947 г. членовете на сдружението нарастват на 480 души и то успява да натрупа капитал в размер на 208 052 лв. Една част, в размер на 20 000 лева, е в облигации, фонд „Постройка собствен дом“ – 136 хил. лв., фонд „Излишни“ – 13 885 лв. и излишък – 38 052 лв. [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 173, л. 4].

Енергична дейност извършва братството „Св. Иван Рилски“ при храм „Св. Богородица“, Стара Загора. То е учредено през 1911 г., но поради Балканската и Първата световна война дейността му не е ефективна. От 1920 до 1924 г. братството е само на книга. През 1927 г. работата е възстановена със 150 членове [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 103]. Към 1942 г. братството наброява 439 чл., от които 406 жени. Приходите на сдружението възлизат на 110 140 лв., а разходите – на 59 923 лв. Значителните суми в разхода са насочени към издръжката на дневен дом за деца, изхранването на деца, издръжка на болно-бедни семейства и др. [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 107–108].

Християнските братства в селската мрежа на Старозагорска епархия не успяват да формират големи бюджети, поради по-малкия брой членове, които имат възможност да привличат, но успяват да изпълняват своите просветни и благотворителни функции. Стопанска дейност се забелязва в с. Габарево, където местното братство „Св. Николай Чудотворец“ в периода 1942–1943 г. успява да внесе сумата 590 лв. в местната кооперация [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 177]. В кооперативното дело инвестира и братството в село Странско, Чирпанско – „Св. Благовещение“ – в размер на 2580 лв. [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 201]. Това са кредитни кооперации, които задоволяват нуждата на местните земеделци от малък личен кредит, с който да се освободят от лихварите. Делото било подкрепено и развито от служители на земеделски каси, а по-късно – от Българска земеделска банка, наред с учители, свещеници, общински служители и други [Даскалов, Р. 2005, с. 294]. В крайна сметка кооперативното движение придобива по-голям социален смисъл, отколкото стопански, като се извършва основно подпомагане на селяните, за да се закрепят дребното селско стопанство [Даскалов, Р. 2005, с. 306]. Кооперациите са важен фактор за формиране на бюджетите на братствата, поради малкия брой жители на селата. Липсата на кооперации лишава от възможност по-малките братства да извършват ефективна стопанска дейност, както се вижда от таблицата по-долу. Братството в с. Шипка – „Св. Георги“ – дарява почти половината от членския си внос за бедни семейства. То е основано на 1 февруари 1939 г. и до 1942 г. няма развито стопанство. Сдружението членува в Съюз „Обществена подкрепа“ с обща членска маса от 35 души, от които 4 мъже и 31 жени. Събиранията на братството са посещавани и от слушатели, които не са реални членове, като общото число е около 70 посетители. Наред с помощите, отпускани за бедното население се акумулират и средства в сметката на Популярна банка [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 141].

Таблица 7. Приходно-разходен баланс за 1942 г. на братството в с. Шипка – „Св. Георги“

Приход за 1942 г.	Разход за 1942 г.
Членски внос – 1316 лв.	Помощи – 500 лв.
Волни помощи – 1103 лв.	Инвентар – 220 лв.
Налични пари – 872 лв.	Дебитори – 1088
Библии и евангелия – 530 лв.	Салфетки – 490 лв.
Икони и разни – 2935 лв.	Икони – 6895 лв.
Кредитори – 4936	Всичко – 11018 лв.
Внос – 140 лв.	Влог – 1137 лв.
Всичко – 12 155 лв.	Всичко – 12 155 лв.

Доста по-трудна е работата на братствата в селата, където няма салони за събиране и липсват училища. В подобни райони членовете на братствата са слабограмотни и застаряващи (Таблица 8.). Невъзможността да се развие братствена дейност в подобно село като Памукчи е предпоставена и от липсата на кооперация, членството в която би имало положително развитие върху братственото сдружение, защото би спомогнало за организиране на стопанска дейност [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 153]. Подобно е положението в селата Твърдица и Червенаково в периода 1942–1943 г., в които липсва стопанска дейност на братствата „Цар Борис III“ [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 145] и „Св. арх. дякон Стефан“ [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 149]. Функциите си братствата изпълняват в резултат на събиране на членски внос и продажба на религиозни предмети. Въпреки малката членска маса по селата, която рядко надхвърля 50 души, почти всяко братство успява да спестява пари и да ги влага в Популярна банка, като по този начин изпълнява общата мисия на Съюза на православните християнски братства [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 129, 197, 199, 214, 223–224, 229, 243]. Показателен пример в това отношение е братството „Св. Арх. Михаил“, с. Царско село, Чирпанско [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 213]. През 1943 г. има и братства, които не успяват да развият образователна дейност. Такъв пример са сдружението в с. Рупки, Чирпанско, а селата Търничени и Енина, Казанлъшко не успяват да създадат бюджет. Тяхната работа е насочена към провеждане на сказки и беседи [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 155].

През 1944 г. работата на някои християнски братства е нарушена, понеже салоните за събиране са заети от войници [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 95]. Насрочен е вечерен час и са забранени събиранията [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 1, а. е. 172, л. 101]. На следващата, 1945 г., в периода от 4 до 6 август, се провежда IV годишен събор на православните християнски братства в Рилския манастир. В приета резолюция се създават епархиални съюзи, за да се оптимизира работата на братствата. Оповестява се, че братствените сдружения са аполитични организации, които имат за цел да обединяват родолюбиви граждани и да сплю-

тяват българското общество вътрешно, което да бъде закърмено със свободна, независима и мощна религиозна просвета [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 3, а. е. 7, л. 1].

Таблица 8. *Възрастова и образователна стратификация на братствените членове при храм „Св. Арх. Михаил” в с. Царево*

Възраст на членовете	Брой	Образование	Брой
18-20	2	Средно специално	1
31-40	4	Прогимназия	12
40-50	2	Първоначално	37
51-60	32	Без образование	32
61-70	21		
Нагоре	11		

Родолюбивите цели на Съюза на православните християнски братства влизат в разрез с идеите на крайните течения в Отечествения фронт. Вероучението е свалено от училищните програми на държавните образователни институции. Молитвите към Бога в казармите и училищата са забранени. Религиозната литература за деца почти изчезва, с изключение на пловдивското издание „Християнче“. При тези нови политически условия се активизират неделните училища, които да запазват населението с духовна храна и да го възпитават в религиозен морал и ценности, които венаги са били в основите на българското общество. За тази се цел обаче са нужни преподаватели, с които църквата не разполага. За да покрие нуждата от възпитатели, се решава да се организират курсове за миряни помощни, които да ръководят братствата по места и неделните училища [ДАСЗ, ф. 407 К, оп. 3, а. е. 7, л. 1]. Благодарение на своята будна дейност братствата се превръщат в първото масово движение сред православния християнски свят в България. Те се превръщат в един механизъм за взаимопомощ, който сплотява обществото и развива чувството за състрадание сред членовете на общността.

Изводите, които могат да се направят за дейността на православните християнски братства, свидетелстват за тяхната ефективна дейност през първите четири десетилетия на XX век: организира се последователна социална дейност, която се изразява във финансово подпомагане на нуждаещите се миряни, подпомагат се дневни детски домове и социални кухни, създават се старопиталища и сиропиталища; голямо значение за формирането на бюджетите придобиват вечеринките, томболите и забавите, които се организират предимно в Харманлийска и Свиленградска духовна околия на Старозагорската епархия; не на последно място е ролята на братствата за възпитанието на подрастващите, като се има предвид, че 90% от членовете са жени, и усилията за изграждане на детски секции към местните училища; успешното развитие на социално-благотворителната и просветна работа на Съюза на православно

християнските братства би била немислима, ако не се една стриктна финансова политика, съчетана със стопанска дейност, и приходите на която да водят до количествени натрупвания и самоиздръжка на дружествата; успешната стопанска дейност, свързана с организацията на различен тип стопанства, лихварски капитал, участие в кооперативното дело, завещанията на членовете и усърдието на духовенството, дава възможност за вътрешно сплотяване на обществото, обхванато от християнските братства и формирането на гражданска култура.

Всички тези изводи водят до заключението, че братствените православни християнски дружества успяват да се наложат като ефективни структури, обхванати и ръководени от Българската православна църква. Започнали своето развитие в началото на ХХ век, те успяват да се разгърнат и заработят ефективно едва след войните за национално обединение. Мощен тласък в организацията и структурирането на братствата се усеща след 1926 г., когато са координирани от българската църква. За съжаление, идеологията на новата власт след 1946 г. не позволява ефективното съществуване на църковния живот в българските земи и продължаването на братственото дело.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Архивни източници/извори

ДАСЗ – Държавен архив – Стара Загора, ф. 407 К [DASZ – Darzhaven arhiv – Stara Zagora, f. 407 K]

Публикации

Георгиева, Д. 2010 – Даниела Георгиева. Православните християнски братства в Неврокопска епархия (30-те – 40-те години на ХХ век). – Научни известия, Г VI, кн. 1–2, 2010. [Daniela Georgieva. Pravoslavnite hristiyanski bratstva v Nevrokopska eparhia (30-te – 40-te godini na XX vek). – Nauchni izvestia, G VI, kn. 1–2, 2010.]

Горанова, Л. 2014 – Лидия Горанова. Православно-християнското братство и дружество в Трявна през първата половина на ХХ в. – В: Народна култура на Балканиите. Т. 10. Габрово, 2014. [Lidia Goranova. Pravoslavno-hristiyanskoto bratstvo i druzhestvo v Tryavna prez parvata polovina na XX v. – V: Narodna kultura na Balkanite. T. 10. Gabrovo, 2014.]

Даскалов, Р. 2005 – Румен Даскалов. Българското общество 1879–1944 г. Т. 1. Население. Общество. Култура. София, 2005. [Rumen Daskalov. Balgarskoto obshtestvo 1879–1944 g. T. 1. Naselenie. Obshtestvo. Kultura. Sofia, 2005.]

Димитрова, С. 2003 – Светла Димитрова. Православно християнските братства. – Минало, 2/2005. [Svetla Dimitrova. Pravoslavno hristiyanskite bratstva. – Minalo, 2/2005.]

Дончева, Л. 2015 – Лора Дончева. Благотворителност и Църква през 30-те – 40-те години на ХХ век в Търновската епархия (по документи от Държавния архив – В. Търново. В: Балканиите – език, история, култура. Т. 5= Брой 1, В. Търново, 2015. [Lora Doncheva. Blagotvoritelnost i Tsarkva prez 30-te – 40-te godini na XX vek v

Tarnovskata eparhia (po dokumenti ot Darzhavnia arhiv – V. Tarnovo. V: Balkanite – ezik, istoria, kultura. T. 5. Broj 1, V. Tarnovo, 2015.)

Отчет на Старо-Загорската Комисия... – Отчет на Старо-Загорската Окръжна Постоянна Комисия за дейността ѝ от 1.1.1924 г. до 1.1.1925 г., Стара Загора (1926). Представен на Старозагорския Окр. Съвет в редовната му сесия през 1926 година. Стара Загора. [Otchet na Staro-Zagorskata Okrazhna Postoyanna Komisia za deyatelnostta y ot 1.1.1924 g. do 1.1.1925 g., Stara Zagora (1926). Predstaven na Starozagorskia Oкр. Savet v redovnata mu sesiya prez 1926 godina. Stara Zagora.]

Отчет на Съюза „Обществена подкрепа“... – Отчет за дейността на Съюза „Обществена подкрепа“ за 1936 г. Представен на третото годишно редовно събрание на 17 и 18 април 1937, Стара Загора. [Otchet za deynostta na Sayuza „Obshtestvena podkrepa” za 1936 g. Predstaven na tretoto godishno redovno sabranie na 17 i 18 april 1937, Stara Zagora.]

Икономов, протоиерей П. 1933 – Протоиерей П. Икономов. Ролята на жената в семейството и живота. – Християнка, Год. XI–IV, Кн. 3, Стара Загора, 1933. [Protoierey P. Ikonov. Rolyata na zhenata v semeystvoto i zhivota. – Hristiyanka, God. XI–IV, Kn. 3, Stara Zagora, 1933.]